

ДЕРЖАВА ЯК БОРЖНИК У ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ, ЯКІ ВИНΙΚАЮТЬ ВНАСЛІДОК РЯТУВАННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ЖИТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Голубенко І. І.,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри інтелектуальної власності та приватного права

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0002-1632-5585

holubenko.iryana.kpi.law@gmail.com

Стаття присвячена дослідженню зобов'язань які виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи від реальної загрози за фактом вольових дій рятувальника без відповідних на те повноважень передбачених законом чи договором. Розглянуто на підставі аналізу норм Конституції України, Цивільного кодексу України, Загальної декларації прав людини, Європейської конвенції з прав людини поняття права на життя та здоров'я. Проаналізовано поняття реальної загрози шляхом аналізу нормативно правових актів України та Електронного кодексу федеральних правил (e-CFR). Досліджено умови виникнення зобов'язань, що виникають у наслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи. Розглянуто умови виникнення зобов'язань, що виникають унаслідок завдання шкоди особі, яка без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи. Виокремлено необхідність підтвердження суми завданої шкоди, та можливі засоби підтвердження. Розкрито складову правомірної діяльності самого кредитора (потерпілого), спрямованої на рятування здоров'я та життя фізичної особи. Окрема частина дослідження присвячена державі Україна як стороні зобов'язання, державним органам які виступають від держави в якості гаранта надання коштів для відшкодування шкоди в повному обсязі. Зосереджена увага на наявність вказівки закону про необхідність відшкодувати шкоду, заподіяну рятувальнику. Проаналізовано можливість регресивної вимоги держави в окремих категоріях зобов'язань пов'язаних з майбутніми судовими рішеннями та встановлення факту вини росії.

Ключові слова: рятування, здоров'я, життя, фізична особа, реальна загроза, держава, недоговірне зобов'язання, шкода, відшкодування.

Постановка проблеми. Питання пов'язані з відшкодуванням шкоди становлять окрему цікаву для дослідження групу відносин особливо обумовлюючи той факт, що держава виступає боржником перед кредитором відповідно до статті 1161 Цивільного кодексу України (далі ЦК України). відповідно до вказівки норми закону. Конституція України закріпила принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, який проявляється передусім у конституційному визначенні обов'язків держави. Окремим моментом виступає факт того, що під час військової агресії росії на території України виникає все більша кількість ситуацій пов'язаних з рятуванням здоров'я та життя фізичної особи особами які не мають обов'язку вчиняти такі дії. Необхідно відмежовувати дані дії від дій які виникають з професійного рятування життя та здоров'я лікарем або професійним рятувальником в силу трудових відносин, договору чи закону.

На підставі цього **метою статті** є дослідження особливостей держави як боржника у зобов'язаннях які виникають внаслідок правомірних односторонніх не договірних дій з рятування здоров'я та життя фізичної особи. Основними завданнями є дослідження проблемних аспектів пов'язаних з відшкодуванням шкоди завданої рятувальнику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням не договірних зобов'язань, що виникають із рятування здоров'я та життя фізичної особи було предметом наукового розгляду в роботах таких вчених: В. В. Луць, П. Р. Стависький, О. О. Отрадна, В. А. Чернат, Е. О. Харитонов. Проте, незважаючи на інтерес до цієї теми, багато питань залишаються відкритим в умовах воєнного стану й новел законодавства.

Виклад основного матеріалу. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод визначає, що право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання (Конвенція, 1950). Загальна декларація прав людини проголошує у статті 3, що кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність (Декларація, 1948). Стаття 3 Конституції України закріплює положення, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Крім того, у ст. 27 Конституції України закріплене положення про те, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Тож до обов'язків держави входить захист життя людини. У свою чергу, гарантією здійснення людиною права на життя і виконання відповідного обов'язку держави є положення ст. 56 Конституції України, де закріплене право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (Конституція України, 1996). Але зазначена стаття Конституції не включає саме відшкодування шкоди внаслідок правомірних дій особи які були направлені на рятування здоров'я та життя фізичної особи.

Стаття 1161 ЦК України регулює відносини пов'язані з відшкодуванням шкоди яка була завдана особі яка без відповідних повноважень рятувала життя та здоров'я фізичної особи від реальної загрози (Цивільний кодекс України, 2003). Однак, у самій статті не визначено конкретні процедури, які потрібно проводити для отримання відшкодування. Таким чином, якщо особа має право на отримання відшкодування, їй необхідно звернутися до суду з позовом про відшкодування завданої шкоди.

Суб'єктами такого зобов'язання, є кредитор, боржник та особа, життя або здоров'я якої врятовано. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи є недогвірними зобов'язаннями. Змістом зобов'язань, які виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи, є право рятувальника на відшкодування зазнаної йому шкоди і обов'язок держави відшкодувати шкоду, зазану рятувальником, у повному обсязі.

Умовами зобов'язань, що виникають внаслідок завдання шкоди особі, яка без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи, як впливає зі ст. 1161 ЦК України, є: 1) наявність реальної (а не уявної, такої, про яку виникло помилкове враження в того, хто здійснював рятувальні дії) загрози для здоров'я та життя фізичної особи; 2) відсутність у рятувальника відповідних повноважень та обов'язків вчиняти рятувальні щодо життя та здоров'я іншої фізичної особи дії. Звідси впливає, що лікарі та інші медпрацівники, професійні рятувальники не визнаються суб'єктами вказаних зобов'язань у випадках, коли вони рятують, виконуючи свої професійні обов'язки; 3) спрямованість дій саме на рятування здоров'я та життя іншої фізичної особи. Якщо ж рятування виявилось лише побічним, випадковим результатом діяльності якоїсь особи, то вказані зобов'язання не виникають; 4) виникнення в рятувальника шкоди внаслідок вчинення ним рятувальних дій щодо здоров'я та життя фізичної особи. Якщо рятувальні дії мали місце, але рятувальник при цьому не зазнав шкоди, то зобов'язання не виникають. При цьому відшкодуванню підлягає шкода «в повному обсязі», тобто як майнового, так і немайнового характеру (ст. 22, 23 ЦК України).

Позитивний результат «врятування» не є умовою виникнення зобов'язань внаслідок завдання шкоди особі, яка без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи. Це впливає з того, що у ст. 1161 ЦК України йдеться про те, що особа «рятувала» (а не «врятувала») здоров'я та життя фізичної особи (Чернат, 2006).

О.О. Отраднава зазначає, що відсутність домовленості між сторонами недогвірних зобов'язань породжує таку характерну рису, як відсутність узгодження волі учасників на виникнення зобов'язання. Це означає, що навіть тоді, коли виникнення недогвірного зобов'язання прямо залежить від вольової дії особи, воно все одно не вимагає узгодження волі інших учасників цього правовідношення (Отраднава, 2009).

Зобов'язання, які виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи, відрізняються від інших недогвірних зобов'язань, як самостійний вид недогвірних зобов'язань, що спрямовані на запобігання шкоди, яка загрожує особі (Стависский, 1989)

Кредитором у даному зобов'язанні є особа, яка врятувала життя або здоров'я фізичної особи та якій внаслідок цього завдано шкоди. Боржник це особа, яка має відшкодувати завдану шкоду. Третім суб'єктом даних відносин є фізична особа, життя або здоров'я якої врятовано. Фізична особа, життя або здоров'я якої врятовано не несе якихось прав або обов'язків у зобов'язанні, але його наявність та врятування його життя або здоров'я є необхідним для визначення підстави виникнення зобов'язання.

Цікавим для дослідження є саме боржник, бо ним в даних зобов'язальних правовідносинах виступає держава, так відповідно до статті 1161 ЦК України шкода, завдана особі, яка без відповідних

повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи від реальної загрози для неї, відшкодовується державою у повному обсязі.

Тож зобов'язаним суб'єктом у даних зобов'язаннях є завжди лише держава. Відповідно до частини 1 статті 174 ЦК України держава відповідає за своїми зобов'язаннями своїм майном, крім майна, на яке відповідно до закону не може бути звернено стягнення. Як зазначено у Коментарі до статті 174 ЦК України у випадках, коли відповідний компетентний орган державної влади (Державне казначейство, Міністерство фінансів України тощо) діє від імені держави в цивільних правовідносинах (як казна), інша особа-кредитор має право висувати відповідні вимоги безпосередньо до держави як казни й одержувати задоволення від неї, а не від представників, що виступають від імені держави в цивільному обороті, і казна повинна нести безпосередню відповідальність за власними зобов'язаннями держави (як казни), коштами і майном державної скарбниці.

У досліджуваному виді зобов'язань шкода виникає внаслідок правомірної діяльності самого кредитора (потерпілого), саме внаслідок його направлених дій спрямованих рятування здоров'я та життя фізичної особи, тож відшкодування здійснюється за іншими правилами і в рамках інших зобов'язань, ніж зобов'язання із заподіяння шкоди.

Виникає актуальне питання, яким же чином та в якому порядку особі рятувальнику отримати відшкодування шкоди від держави. Логічно що необхідно звертатись до держави яка виконує свої повноваження через систему державних органів та в кінці кінців у випадку відмови звертатися до суду, подати позов та отримати відшкодування від державної казначейської служби України. При цьому необхідно довести реальність загрози для життя і здоров'я особи, яку рятували і документально підтвердити суму завданої шкоди (довідки медичних установ, товарні і касові чеки про вартість витрат на лікування, про вартість одягу, іншого пошкодженого майна, тощо) і сам факт завдання шкоди внаслідок вчинення конкретних дій – рятування здоров'я та життя фізичної особи. І головне питання хто буде представляти державу.

Необхідно по-перше розглянути термін «реальна загроза». Законодавство не надає визначення терміну, але оперує даним поняттям в нормативних актах. До прикладу Інструкція з організації та порядку дій Управління державної охорони України за рівнями терористичних загроз, виділяє рівні терористичних загроз: "сірий (можлива загроза)" – за наявності факторів (умов), що сприяють вчиненню терористичного акту; "синій (потенційна загроза)" – за наявності інформації, що потребує підтвердження, про підготовку до вчинення терористичного акту; "жовтий (імовірна загроза)" – за наявності достовірної (підтверженої) інформації про підготовку до вчинення терористичного акту; "червоний (реальна загроза)" – у разі вчинення терористичного акту. Тож під реальною загрозою розуміється фактичне вчинення, якщо кореспондувати на цивільно-правові відносини то життя та здоров'я особи необхідно рятувати в цей самий момент (Наказ, 2016). Стаття 13 закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» визначаючи підстави і приводи для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки – дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю або майну (Закон, 1993). П. 10 статті 18 закону України «Про національну гвардію України» в регулюванні питання застосування вогнепальної зброї передбачає за виключної необхідності право застосування військово-службовцями Національної гвардії України особисто або у складі підрозділу вогнепальної зброї для усунення реальної загрози життя і безпеки особи, інтересам суспільства і держави під час виконання службових завдань в районі проведення антитерористичної операції (Закон, 2014).

Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» оперує поняттям реальної загрози в частині 3 статті 8 контексті того, що у разі виникнення реальної загрози життю особи, єдиним засобом врятування якої є термінове переливання крові, та відсутності належним чином перевіреної донорської крові за усвідомленою інформованою згодою хворого або його законного представника допускається переливання крові, перевіреної на ВІЛ-інфекцію з використанням тестів для експрес-діагностики, що пройшли випробування в акредитованих в установленому законодавством порядку лабораторіях і мають документальне підтвердження щодо їх якості (Закон, 1991).

Відповідно до закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» членам громадських формувань під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону після обов'язкового пред'явлення посвідчення члена громадського формування надається право у разі порушення водія Правила дорожнього руху, створення реальної загрози життю або здоров'ю громадян вживати заходів до припинення цього правопорушення, здійснювати перевірку документів у водіїв на право користування та керування транспортними засобами, а також не допускати осіб, які не мають документів або перебувають у стані сп'яніння, до подальшого керування транспортними засобами (Закон, 2000).

Для аналізу поняття можна також звернутися до Електронного кодексу федеральних правил (e-CFR), де в 24 CFR § 5.2003 надається визначення дефініції реальна і неминуха загроза,

як фактична та неминуча загроза, що стосується фізичної небезпеки, яка є реальною, виникне протягом найближчого проміжку часу та може призвести до смерті або серйозних тілесних ушкоджень (Кодекс, 2003).

Тож хоч законодавство України і не дає легального повного визначення поняття реальної загрози, зрозуміло що повинна бути негативна подія пов'язана з природною загрозою (землетрус, повінь) чи факт реального нападу як приклад.

Наступним аспектом який необхідно буде довести виступає підтвердження суми завданої шкоди. У якості доказів можна привести фото та відео фіксацію нанесеної шкоди, акта про пожежу, який складається фахівцями ДСН, довідки, чеки на ліки які були куплені для лікування наслідків, чи чеки майно яке було пошкоджене, договори на обслуговування у лікарських закладах. Перелік не можливо обмежити, бо у кожному окремому випадку він може бути різним. На останок питання самого факту завдання шкоди внаслідок вчинення конкретних дій рятування здоров'я та життя фізичної особи, а не внаслідок інших обставин.

Для аналізу питання сторони відповідача можна взяти рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 346/5428/17 від 10.11.2021 року. Так Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі що стосувалася відшкодування моральної та матеріальної шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду прийшов до наступних висновків: «За положеннями ст. 2 ЦК України держава Україна є учасником цивільних відносин, а тому має бути відповідачем у справах про відшкодування шкоди за рахунок держави. З урахуванням наведеного, Державна казначейська служба України, як орган, наділений повноваженнями у спірних правовідносинах, у цій справі є органом, через який держава бере участь у справі як сторона.

Одночасно кошти на відшкодування шкоди державою підлягають стягненню з Державного бюджету України. У таких справах резолютивна частина судового рішення не повинна містити відомостей про суб'єкта його виконання, номери та види рахунків, з яких буде здійснено стягнення коштів.

При цьому держава діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин (частина перша статті 167 ЦК України). Держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом (стаття 170 ЦК України). У цивільному судочинстві держава бере участь у справі як сторона через відповідний її орган, наділений повноваженнями саме у спірних правовідносинах, зокрема і представляти державу в суді.

Ураховуючи викладене, КСЦ постановив змінити резолютивну частину рішень, що оскаржувались та викласти її наступним чином: «Стягнути з Державного бюджету України на користь ... у рахунок відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового слідства, прокуратури і суду, грошові кошти в сумі...» (Постанова, 2021).

Тож кошти на відшкодування шкоди державою підлягають стягненню з Державного бюджету України. Міністерство фінансів України розробляє Бюджетну декларацію, проект Закону про Державний бюджет України на відповідний рік, забезпечує виконання Державного бюджету України, здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу як стосовно державного бюджету, так і місцевих бюджетів. Місія Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду Міністерства фінансів України полягає у фінансовому забезпеченні виконання державних функцій на основі виваженої бюджетної політики, створенні умов для стабільного розвитку економіки шляхом управління державними фінансами за принципами збалансованості, ефективності, неупередженості, цілісності, стійкості та прозорості. Діє на підставі постанови Кабінету міністрів «Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України». З метою забезпечення проведення єдиної збалансованої державної фінансової політики Міністерство фінансів України спрямовує та координує діяльність Державної казначейської служби України, роботу якої регламентує Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України» від 15 квітня 2015 року №21. Функціями Казначейства, водночас, є забезпечення казначейського обслуговування бюджетних коштів, здійснення Казначейством безспірного списання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду. (статті 25, 43 Бюджетного кодексу України) (Постанова, 2014; Постанова, 2015).

В контексті питань які можуть виникнути внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи особою без відповідних повноважень під час військового терору на території України доцільно звертати увагу на можливість регресу від держави щодо відшкодованої шкоди, якщо фактично реальна загроза виникла внаслідок порушення норм IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатка до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року,

Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року та Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року відповідальність за порушення захисту прав цивільного населення несе російська федерація як держава-окупант. Так відповідно до п. 9 статті 5 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на Російську Федерацію як на державу, що здійснює окупацію (Закон, 2014). Але необхідним для регресу відповідно до статті 1176 ЦК України є встановлення складу злочину за вироком суду який набрав законної сили. Тож перспектива є після закінчення війни та винесення судових рішень проти держави агресора в майбутньому. Тож можна у перспективі звернути стягнення за шкоду з держави агресора. В Україні діє постанова Кабінету міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» відповідно до п.1 цей Порядок встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської, починаючи з 19 лютого 2014 року (Постанова, 2022). Але на жаль щодо шкоди і збитків нанесених у зв'язку з відшкодуванням шкоди особі рятувальнику в цьому контексті не визначено.

На прикладі постанови Кабінету міністрів України від 26 березня 2022 р. № 380 «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» (Постанова, 2022), можливо було б доцільним розробити реєстр обліку інформації про осіб які під час вчинення рятувальних дій без повноважень отримали шкоду. Необхідно зауважити що дані питання є більш вузьким аспектом пошуку можливості регресу від держави в майбутньому, і не стосуються всіх можливих варіантів виникнення саме зобов'язання внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи.

Висновки. Шкода у зобов'язаннях які виникають внаслідок спрямованих дій рятувальника, є наслідком правомірних односторонніх дій направлених на рятування від реальної загрози, та з вказівки закону про необхідність відшкодувати шкоду, заподіяну такою дією. Доцільним, на мою думку, було б створення реального механізму для відшкодування, надання роз'яснень населенню щодо можливості відшкодування шкоди в повному обсязі внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи, надання роз'яснень судовими інстанціями, органами державної влади щодо можливості застосування наданого права на відшкодування. Україна звичайно потребує героїв, але відновлення завданої матеріальної шкоди, та шкоди завданої майну, та здоров'ю внаслідок спрямованих дій рятувальника повинно бути гарантованим для реалізації правом.

Holubenko I. State as a debtor in obligations arising from saving the health and life of a individual

The article is dedicated to the study of obligations arising from the rescue of the health and life of a natural person from a real threat caused by the deliberate actions of a rescuer without the corresponding powers provided by law or contract. It is considered on the basis of an analysis of the norms of the Constitution of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, the Universal Declaration of Human Rights, the European Convention on Human Rights, the concept of the right to life and health. The concept of a real threat is analyzed by analyzing the normative legal acts of Ukraine and the Electronic Code of Federal Regulations (e-CFR). The conditions for the emergence of obligations arising from the rescue of the health and life of a natural person are studied. The conditions for the emergence of obligations arising from causing harm to a person who rescued the health and life of a natural person without the corresponding powers are considered. The necessity of proving the amount of damage caused and possible means of proving it are highlighted. The component of the lawful activity of the creditor (victim) aimed at rescuing the health and life of a natural person is disclosed. A separate part of the study is dedicated to the state of Ukraine as a party to the obligation, state bodies that act on behalf of the state as a guarantor of providing funds to fully compensate for the damage. Attention is focused on the indication of the law on the need to compensate for the damage caused to the rescuer. The possibility of a regressive claim by the state in certain categories of obligations related to future court decisions and the establishment of the fact of guilt of Russia is analyzed.

Key words: rescue, saving, health, life, individual, real threat, state, non-contractual obligation, damage, compensation.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, зі змінами і доповненнями, внесеними протоколами № 11 і № 14 до Конвенції від 4 лист. 1950 р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.03.2023).
2. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10 груд. 1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 11.03.2023).
3. Конституція України: Закон України від 26 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.03.2023).
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 11.03.2023).
5. Чернат В.А. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2006. 20 с.
6. Отраднава О.О. Недоговірні зобов'язання в цивільному праві України : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 240 с.
7. Ставиский П.Р. Обязательства из ведения дел без поручения и некоторые смежные обязательства в советском гражданском праве / П.Р. Ставиский Е.О. Харитонов / Проблемы социалистической законности. Харьков, 1979. Вып. 4. С. 104–111., 105 с.
8. Про затвердження Інструкції з організації та порядку дій Управління державної охорони України за рівнями терористичних загроз : Наказ управління державної охорони України від 30.06.2016 р. № 185 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1037-16#Text> (дата звернення: 11.03.2023)
9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
10. Про національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T140876?an=362> (дата звернення: 11.03.2023).
11. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12.12.1991 р. № 1972-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
12. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 р. №1835-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
13. Electronic Code of Federal Regulations (e-CFR): Table Of Contents URL: https://www.law.cornell.edu/definitions/index.php?width=840&height=800&iframe=true&def_id=5cd689da1bee15f3647c28d76070a4db&term_occur=1&term_src=Title:24:Subtitle:A:Part:5:Subpart:L:5.2003 (дата звернення: 11.03.2023).
14. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 10 листоп. 2021 р. № 346/5428/17. URL: <http://iPLEX.com.ua/doc.php?regnum=101064302&ed=100003cd1ef6e3884ca7bb966d3cb7ae160c2b&d=5> (дата звернення: 11.03.2023).
15. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : Постанова Кабінету міністрів України від 20.08.2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
16. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України : Постанова Кабінету міністрів України від 15.04.2015 р. №21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
17. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
18. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Кабінету міністрів України від 20.03.2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.03.2023)
19. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації : Постанова Кабінету міністрів України від 26.03.2022 р. № 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.03.2023).

References:

1. Konventsiya pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod, zi zminamy i dopovnenniamy, vnesenyму protokolamy № 11 i № 14 do Konventsiyi vid 4 lyst. 1950 r. [Convention for the Protection

- of Human Rights and Fundamental Freedoms, with amendments and supplements made by Protocols No. 11 and No. 14 to the Convention of 4 Nov. 1950.] Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
2. Zahalna deklaratsiya prav liudyny : Mizhnarodnyi dokument. vid 10 hru. 1948 r. [Universal Declaration of Human Rights: an international document of 10 Dec. 1948.] Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].
 3. Konstytutsiya Ukrainy vid 26 cherv. 1996 r. № 254k/96-VR. [Constitution of Ukraine : Law of Ukraine of 26 June 1996 No. 254k/96-VR.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
 4. Tsyvilnyi Kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV [Code of Ukraine "The Civil Code of Ukraine" from January 16, 2003 № 435-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
 5. Chernat V.A. (2006) *Zobov'yazannya, shcho vynykayut' vnaslidok ryatival'nykh zakhodiv zdorov'ya ta zhyttya fizychnoyi osoby: avtoref. dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.03 [Obligations arising from the rescue of the health and life of a natural person]*. Odesa, 20 s. [in Ukrainian].
 6. Otradnova O. O. (2009) *Nedohovirni zobov'yazannia v tsyvilnomu pravi Ukrainy : navch. posib. [Non-contractual obligations in civil law of Ukraine : a textbook]* Kyiv : Yurinkom Inter, 240 s. [in Ukrainian].
 7. Staviskyi P.R. & Kharitonov E.O. (1979). *Obiazatelstva iz vedeniia del bez porucheniiia i nekotorye smezhnye obiazatelstva v sovetskom grazhdanskom prave [Obligations of conducting cases without delegation and some related obligations in Soviet civil law.]* Kherkov, 1979. S. 104–111., 105 s. [in Russian].
 8. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii ta poryadku dii Upravlinnia derzhavnoi okhorony Ukrainy za rivniamy terorystychnykh zahroz : Nakaz upravlinnia derzhavnoi okhorony Ukrainy vid 30.06.2016 r. № 185 [On approval of the Instruction on the organization and procedure of actions of the State Guard of Ukraine at the levels of terrorist threats : Order of the State Guard of Ukraine dated 30.06.2016 No. 185.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1037-16#Text> [in Ukrainian].
 9. Pro derzhavnyi zakhyst pratsivnykiv sudu i pravookhoronnykh orhaniv : Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 r. № 3781-XII [On State Protection of Court Employees and Law Enforcement Officials : Law of Ukraine dated December 23, 1993, No. 3781-XII.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> [in Ukrainian].
 10. Pro natsionalnu hvardiiu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.03.2014 r. № 876-VII. [On the National Guard of Ukraine : Law of Ukraine dated March 13, 2014, No. 876-VII.] Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/T140876?an=362> [in Ukrainian].
 11. Pro protydiu poshyrenniu khvorob, zumovlenykh virusom imunodefitsytu liudyny (VIL), ta pravovyi i sotsialnyi zakhyst liudei, yaki zhyvut z VIL : Zakon Ukrainy vid 12.12.1991 r. № 1972-XII [On Counteracting the Spread of Diseases Caused by the Human Immunodeficiency Virus (HIV) and Legal and Social Protection of People Living with HIV : Law of Ukraine dated December 12, 1991, No. 1972-XII.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text> [in Ukrainian].
 12. Pro uchast hromadian v okhoroni hromads'koho poryadku i derzhavnoho kordonu : Zakon Ukrainy vid 22.06.2000 r. №1835-III. [On the participation of citizens in maintaining public order and protecting the state border : Law of Ukraine dated June 22, 2000, No. 1835-III.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> [in Ukrainian].
 13. [Electronic Code of Federal Regulations (e-CFR): Table Of Contents] Retrieved from: [https://www.law.cornell.edu/definitions/index.php?width=840&height=800&iframe=true&def_id=5cd689da1bee15f3647c28d76070a4db&term_occur=1&term_src=Title:24:Subtitle:A:Part:5:Subpart:L:5.2003\(Last accessed: 11.03.2023\)](https://www.law.cornell.edu/definitions/index.php?width=840&height=800&iframe=true&def_id=5cd689da1bee15f3647c28d76070a4db&term_occur=1&term_src=Title:24:Subtitle:A:Part:5:Subpart:L:5.2003(Last accessed: 11.03.2023)) [in English]
 14. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehiï suddiv Druhoï sudovoï palaty Kasatsiynoho tsyvilnoho sudu vid 10 lystop. 2021 r. № 346/5428/17 [Decision of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Cassation Civil Court dated November 10, 2021, No. 346/5428/17.] Retrieved from: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=101064302&red=100003cd1ef6e3884ca7bb966d3cb7ae160c2b&d=5> [in Ukrainian].
 15. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo finansiv Ukrayiny : Postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny vid 20.08.2014 r. № 375 [On Approval of the Regulation on the Ministry of Finance of Ukraine : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 20, 2014, No. 375] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
 16. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu kaznacheysku sluzhbu Ukrayiny : Postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny vid 15.04.2015 r. №21 [On Approval of the Regulation on the State Treasury Service of Ukraine : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 15, 2015, No. 2] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

17. Pro zabezpechennya prav i svobod hromadyan ta pravovyy rezhym na tymchasovo okupovaniy terytoriyi Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 15.04.2014r. № 1207-VII. [On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime on the temporarily occupied territory of Ukraine : Law of Ukraine dated April 15, 2014, No. 1207-VII.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> [in Ukrainian].
18. Pro zatverdzhennya Poryadku viznachennya shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroynoyi ahresiyi Rosiyskoyi Federatsiyi : Postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny vid 20.03.2022 r. № 326. [On Approval of the Procedure for Determining the Damage and Losses Caused to Ukraine as a Result of the Armed Aggression of the Russian Federation : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 20, 2022, No. 326.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
19. Pro zbir, obrobku ta oblik informatsii pro poshkodzhene ta znyshchene nerukhome mayno vnaslidok boiovykh diy, terorystychnykh aktiv, dyversiy, sprychynenykh viys'kovoyu ahresiyeyu Rosiys'koyi Federatsiyi : Postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny vid 26.03.2022 r. № 380. [On the collection, processing, and accounting of information on damaged and destroyed immovable property as a result of hostilities, terrorist acts, sabotage caused by the military aggression of the Russian Federation : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 26.03.2022 No. 380.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.03.2023

Стаття рекомендована до друку 24.03.2023